

O‘ZBEKISTONDA AGROTURIZMNI RIVOJLANTIRISHDA XORIJ TAJRIBASIDAN FOYDALANISH

Jontemirova Iroda Ikrom qizi

Toshkent davlat agrar universiteti Samarqand filiali,
Turizm (agroturizm) ta’lim yo‘nalishi 2-bosqich talabasi

jontemirovai@gmail.com

ANNOTATSIYA

Turizm sohasi bugungi kunda dunyodagi eng katta sanoat turi hisoblanadi. Turizm hozirda dunyo bo‘ylab har yili bir yarim milliarddan ortiq kishini sayohat qildirib, sohaning pul aylanmasi 1 trillion dollardan oshib ketgan. Turizmdan keladigan daromad dunyodagi ayrim davlatlarning yalpi ichki maxsulotida 50-60 foizni tashkil qiladi. Mazkur maqolada agroturizmning iqtisodiy rivojlanishdagi ahamiyati, mamlakatimizda agroturizm sohasini rivojlantirish bo‘yicha amalga oshirilayotgan ishlar tahlil etilgan. Rivojlangan xorijiy davlatlarning tahlillari hamda ilg‘or tajribasi asosida yurtimizda agroturizmni rivojlantirish bo‘yicha takliflar keltirilgan.

Kalit so‘zlar: *Agroturizm, agroklaster, xorijiy tajriba, qishloq aholisi, daromad, infratuzilma.*

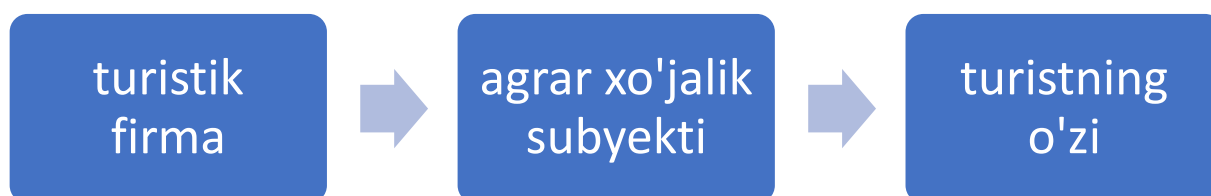
ABSTRACT

Tourism is the largest industry in the world today. Tourism currently attracts more than one and a half billion people around the world every year, and the turnover of the industry exceeds 1 trillion dollars. Income from tourism makes up 50-60 percent of the gross domestic product of some countries in the world. This article analyzes the importance of agrotourism in economic development, the work being done on the development of agrotourism in our country. Proposals for the development of agrotourism in our country are presented based on the analysis and advanced experience of developed foreign countries.

Key words: *Agrotourism, agrocluster, foreign experience, the inhabitants of village, income, infrastructure.*

Kirish. O‘zbekiston Respublikasida mustaqilligimizning ilk kunlaridanoq turizm sohasini davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlash, mazkur soha bilan shug‘ullanuvchi korxonalariga imtiyozlar yaratib berish, shuningdek, turizm sohasi uchun infratuzilmani shakllantirish borasidagi ishlar jadal sur‘atlar bilan davom ettirilmoqda. Shuni alohida ta’kidlash lozimki, O‘zbekiston 1993 yil 4 oktabrda Butunjahon turizm tashkilotiga Markaziy Osiyo davlatlari orasida birinchi bo‘lib a‘zo bo‘ldi. Bu o‘z navbatida O‘zbekistonda xalqaro turizmni rivojlantirishlarig akatta ijobiy turtki berdi. Respublikamizda turizmni rivojlantirish juda katta iqtisodiy samara berishi hammamizga ayon, chunki u xorijga resurs chiqarmay (paxta, gaz, neft) valyuta olib kirish imkonini beradi. Tahlillar shundan dalolat beradiki, ko‘pgina rivojlangan mamlakatlarda turizmdan keladigan daromad boshqa sohalarga qaraganda ancha ko‘proq valyuta tushumlarini keltiradi. Masalan: Turkiya yiliga 4-5 mlrd. dollarlik tovar eksport qilsa, turizm faoliyatidan 10 mlrd. dollardan ortiq daromad oladi. Xitoy, Janubiy Koreya, Qozog‘istonlarda ham xuddi shunday yuqori ko‘rsatkichlarni ko‘rishimiz mumkin. Bugungi kunda respublikamizda turizmning boshqa turlari qatori agroturizmni ham rivojlantirish muhim o‘rin egallaydi. Mamlakatimiz meva-sabzavotchilik tarmog‘i ham katta salohiyatga ega. Statistik ma’lumotlarga ko‘ra, yurtimizda yiliga 21 million tonnadan ortiq meva-sabzavot yetishtiriladi. Lekin, ularning bor-yo‘g‘i 1,5 million tonnasi eksport qilinadi. Bugungi kunda qishloq xo‘jaligining barqaror rivojlanishi uning raqobatbardoshligiga, modernizatsiyalashni amalga oshirishga bevosita bog‘liqdir. Modernizatsiyalash, o‘z navbatida, qishloq xo‘jaligining istiqbolli raqobatbardosh modelini yaratish, qishloq xo‘jaligi mahsulotlarini ishlab chiqarish, qayta ishlash va sotish jarayonlarida faoliyat yuritayotgan turli xo‘jalik yuritish sub’ektlari bilan o‘zaro hamkorligini mustahkamlash, uning maqbul ijtimoiy tarkibi va qishloq xo‘jaligi sub’ektlarini bozor tamoyillariga mos tashkiliy turlarini shakllantirishni taqozoetadi. Ushbu yo‘nalishda agroklasterni O‘zbekistonda barpo etish orqali agroturizmni rivojlantirish muhim omil hisoblanadi. Agroturizm tushunchasiga olimlar va shu soha mutaxassislari tomonidan turli xil ta’riflar berilgan. Agroturizm

assosiatsiyasi mutaxassislari tomonidan agroturizm tushunchasiga quyidagicha ta'rif berilgan. Agroturizm bu –qishloq joylarda tashkil etiladigan faoliyat bo'lib, mehmonga keluvchilarga kompleks xizmat ko'rsatish ya'ni yashash, dam olish, ovqatlanish, ekskursiya xizmatlari, bo'sh vaqtni va sport tadbirlarini samarali tashkil etish, turizmning faol ko'rinishlari bo'lgan baliq va hayvonlarni ovlash bilan shug'ullanish hamda bilim va yangiliklarga ega bo'lish demakdir. Agroturizm - turizmning tarmoqlaridan biri bo'lib, tabiat, madaniy -tarixiy va boshqa qishloq joylardagi resurslarni va o'ziga xos turistik mahsulotlar majmuasini tuzishdan iboratdir. Demak, agroturizm -iqtisodiy munosabatning uchta subyektini o'zida ifodalaydi.

Jahon amaliyotida agroturizm qishloq joylarni va qishloq xo'jaligini rivojlantirish uchun qo'shimcha daromad manbai bo'lib qolmoqda. Agroturizm –turizmning alohida sohasi sifatida 1972 -yildan buyon taraqqiy etib, bugungi kunda ushbu soha dunyoda tez rivojlanayotgan sohalardan biriga aylangan. U qishloq joylarida dam olishning bir ko'rinishi sifatida namoyon bo'lib borib, xorijiy turistlarning diqqatini o'ziga tortmoqda. Agroturizm Osiyo davlatlaridan Xitoy, Janubiy Koreya, Yaponiya, Qozog'iston, Turkiya kabi davlatlarda ilg'or rivojlangan. Osiyo mintaqasida agroturizmning bu qadar rivojlanishi va turistlar tomonidan keng miqyosda talab etilishining birgina sababi qishloq joylarda milliylikni, ayniqsa, milliy folklor san'atining saqlanib qolganligi bilan belgilanadi.

Foydalanilgan materiallar va uslublar. Agroturizmning o'ziga xos xususiyatlari shundaki, unda -turistning dam olishi davomida qishloq hayoti va turmush tarzi, geografiyasi, madaniyati, urf –odat va qadimiy an'analari, qishloq

xo'jaligi ishlab chiqarishi sanoat tarmoqlari, qishloq xo'jaligi chorvachiligi, dehqonchiligi, hunarmandchiligi, qolaversa, mavjud tabiiy va turistik resurslar salmog'i hamda xududga xos flora va faunalari bilan tanishiladi. Tadqiqotning asosiy maqsadi shuki, qishloq joylarda agroklastlar tashkil etish bilan birgalikda agroturizmni rivojlantirish shu bilan bir qatorda olis xududlardagi aholining turmush darajasi va daromadini oshirishdan iborat. Xo'sh, soha bizda qanday rivojlanmoqda degan o'rinli savol tug'iladi. Hozirda yurtimizning ko'plab hududlarida bunday ishlar keng miqyosda yo'lga qo'yilgan desak aslo yanglishmaymiz. Xududlarda jumladan, qishloq joylarda agroturizmni tashkil etish juda katta foyda keltirishi mumkin. Agroklastlar o'zining iqtisodiy mazmuniga ko'ra agrosanoat majmuida tadbirkorlik agroklasteri tarzida namoyon bo'ladi. Shu nuqtai nazardan ham, nazariy jihatdan uning iqtisodiy kategoriya sifatida talqin etilishi agroklasterning mohiyatini kengroq ochib beradi. Agroklast – qishloq xo'jaligi mahsulotlari ishlab chiqarish, qayta ishlash va sotish jarayonlarini yagona zanjirga birlashtirish va yuqori texnologik innovatsiyalardan foydalanish bilan bir qatorda, qishloq xo'jaligi mahsulotlarini ichki va tashqi bozorda raqobatbardoshligini oshirish, qishloq joylarda infratuzilma majmuini shakllantirish va rivojlantirish, qishloq aholisini ish bilan bandligi darajasi va daromadlarini oshirish hamda kelajakda qishloq xo'jaligi mahsulotlari sifati va ekologik muhitni yaxshilashda faoliyat yuritadigan xo'jalik yuritish sub'ektlaridan tarkib topadi, degan xulosaga kelish mumkin.

AGROKLASTLAR ORQALI AGROTURIZMNI RIVOJLANTIRISH IMKONIYATLARI

1-qishloq joylarida yangi ishchi o'rinlar yaratiladi.

2-qishloq joylarida sanoatning tarmoqlari, ya'ni qayta ishlash, saqlash, yetkazib berish rivojlanadi.

3-ijtimoiy, ishlab chiqarish, maishiy infratuzilma yaxshilanadi.

4-qishloq joylariga pul mablag'lari kirib keladi.

5-hunarmandchilik va savdo –sotiq rivojlanadi.

Agroturizmning mavsumiy xarakterga ega ekanligi, yaratilayotgan turistik xizmatlar va agroturistik mahsulotlarning import mahsulotlar bilan raqobatlasha olish qobiliyati, yuqori malakali kadrlar yetishmasligi, hududlardagi madaniy muhitga zarar yetkazilishi mumkinligi uning bir maromda o'sishiga va rivojlanishiga salbiy ta'sir qilishi mumkin. Mamlakatimizda qishloq xo'jaligini modernizatsiyalash jarayonida innovatsion faoliyat bo'lgan agroturizmni tashkil etish va rivojlantirishga quyidagi omillar samara berishi mumkin: Birinchidan, qishloqlarda agroturizmni tashkil qilish uchun uning infratuzilmasini yaxshilash;

Ikkinchidan, agroturizmni tashkil etishda va rivojlantirishda davlatning qo'llab-quvvatlashi hamda bu borada yangi dasturlar ishlab chiqish;

Uchinchidan, ushbu tur bo'yicha turizmga oid brendni yaratish va ularning reklamasini tashkil etish, qolaversa, agroturizm bo'yicha turistik saytlarni yaratish;

To'rtinchidan, agroturizmga oid axborot bazasini shakllantirish; Beshinchidan, agroturizm bo'yicha yangi turdagi turistik marshrutlar, turistik dastur va turmahsulotlar ko'lamini kengaytirish;

Oltinchidan, agroturizm bo'yicha yangi innovatsion g'oyalar va faoliyatni tatbiq qilish;

Yettinchidan, turistik firmalar va agentliklar bilan yangi shartnomalar tuzish;

Sakkizinchidan, agroturizm bo'yida xorij mamlakatlari tajribalarini o'rganib, ularni mos ravishda xududlarga tatbiq qilish

Olingan natijalar va ularning tahlili. Tadqiqotlar shuni ko'rsatmoqdaki, O'zbekiston sharoitida ham agroklasterni Janubiy Koreya Respublikasi tajribasi bo'yicha tashkil etilishi eng maqbul yo'l hisoblanadi. Janubiy Koreyadagi mashhur Sunchang pasta ishlab chiqarishni ko'rib chiqamiz. Sunchangdagi mahalliy hokimiyat tomonidan boshqariladigan ushbu klaster soya, qalampir, qulupnay, olxo'ri kabilardan turli xildagi mahsulotlar ishlab chiqarish bilan shug'ullanadi. Koreya hukumatining qishloq hududlarida demografik holatni yaxshilash (qishloq aholisi, asosan, yoshlarning shaharga ketib qolishini kamaytirish), tarixiy an'analar asosida ishlab chiqarishni qo'llab-quvvatlash, qishloqqa sanoat va agroturizmni olib kirish

dasturlari asosida tashkil etilgan. Munkieong olmani qayta ishlash klasteri biznes korxonalarini harakati asosida tuzilgan. U iste'molchilarga olma bilan bog'liq 100 dan ziyod mahsulot va xizmatlar taklif etadi. Avval ushbu hududda ko'mir qazib olingan. 1994 yilda ko'mir qazib olish tugatilgach esa aholining shaharga ketishining oldini olish maqsadida, olma klasteri va turizmni tashkil etish uchun davlat tomonidan 50 million AQSh dollari miqdorida investitsiya kiritilgan. Ushbu olma klasteri 2004 yilda 4 mln. AQSh dollari miqdorida foyda olgan bo'lsa, 2012 yilga kelib, mahsulotlar miqdorining turli-tumanligi, qo'shimcha xizmatlar, agroturizm va mehmonxona xizmatini taklif etish orqali 90 mln AQSh dollari miqdorida foyda olishga erishgan. Shuning uchun ham agroklasterni barpo etish, avvalambor ushbu jarayonning qishloq xo'jaligida yangi institutsional tuzilma ekanligidan kelib chiqqan holda, uning huquqiy, tashkiliy va iqtisodiy asoslari davlat tomonidan shakllantirilishi lozim. O'zbekistonda agroklasterni barpo etishda rivojlangan davlatlar tajribasini o'rganish va O'zbekiston sharoitida qo'llash istiqbollari o'rganishni taqozo etadi. Agroklasterni borasida ilmiy tadqiqotlar olib borgan iqtisodchi olimlar CH.Murodov, SH.Hasanov, va I.G'anievning Garvard Universiteti professori, raqobat sohasida ilmiy tadqiqotlar olib borgan mashhur olim M.Porterning AQSHning Kaliforniya uzum klasteri bo'yicha olib borgan ilmiy tadqiqotlari asosida klasterning ahamiyati va hududiy rivojlanishga qo'shadigan hissasi haqida: Klaster raqobatga uch yo'l bilan ta'sir ko'rsatadi: birinchidan, hududdagi korxonalar ishlab chiqarish unumdorligini oshiradi; ikkinchidan, kelajakda ishlab chiqarish unumdorligini o'sishiga asos bo'ladigan innovatsiyalarni yo'nalishi va sur'atini harakatga keltiradi uchinchidan, klasterni mustahkamlaydigan va kengaytirishga asos bola oladigan yangi biznes sohalarini vujudga keltiradi degan xulosani keltirganlar.

Bu borada, o'zining iqtisodiy, tashkiliy va institutsional jihatlari bilan Janubiy Koreya davlati tajribasi O'zbekiston sharoitiga o'xshashligi bilan ajralib turadi. Koreyada asosan agroklasterni rivojlantirish zaruriyati quyidagi omillarga bog'liq

bo‘lib, ularni O‘zbekiston sharoitida ham agroklasterni rivojlantirish zaruriyatini asoslashda inobatga olish mumkin.

–davlatning qishloq xo‘jaligiga amaliy yordami va qo‘llab-quvvatlashi hamda islohotlarni amalga oshirishdagi yetakchilik;

–tarixiy va milliy an‘analardan foydalanish, saqlab qolish, zamonaviylashtirish asosida yangi yo‘nalishlarni shakllantirish;

–hududiy ixtisoslashuv va qishloq xo‘jaligi rivojlanishining barqarorligini ta‘minlash va mahsulotlarining raqobatbardoshligini oshirish;

–davlat–universitetlar–ilmiy tadqiqotlar–fermerlik–qaytaishlash–biznesning birgalikda faoliyat yuritishining o‘zaro mutanosibligini ta‘minlash mexanizmi shakllantirish;

–olimlar mavqei va ilmiy tadqiqotlar natijalarining hamda ularni qo‘llab-quvvatlashda davlat siyosati darajasidagi mavqeini oshirish;

–yuqori innovatsiyaga asoslangan ishlab chiqarishni tashkil etishga ustuvorlik berilish, uni davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlashning samarali mexanizmining shakllantirish;

–marketing tizimining rivojlantirish;

–inson kapitaliga munosabatning yuqoriligi va uni qishloqda rivojlantirishga ustuvorlik berilish.

O‘zbekiston sharoitidan kelib chiqqan holda ushbu omillarning samarali ishlashi uchun keng qamrovli chora-tadbirlar tizimi ishlab chiqilishi lozim. Fikrimizni statistik ma‘lumotlar bilan davom ettiradigan bo‘lsak, hozirgi kunda Masalan, mehmonxona yoki tunash uchun joylashtirish vositalarining yo‘qligi, turfirma va shunga o‘xshash turistik korxonalarining tashkil etilmaganligi, bundan tashqari ko‘ngilochar obyektlarning kamligi va h.k. Vaholanki, tumanda bir qancha ziyoratgoh maskanlar mavjud bo‘lib, ularga ziyorat maqsadida boradiganlar soni sezilarli darajada oshib bormoqda. Turizmni rivojlantirishning eng yaxshi yo‘llaridan biri, reklama. Yuqoridagi holatlardan kelib chiqqan holda, mamlakatda qishloq xo‘jaligi yetakchi soha sifatida rivojlanib, o‘ziga xos uzoq o‘tmish agrar madaniyati va u bilan

bog'liq ravishda xududiy farqlanadigan an'analarga ega bo'lganligi uchun ham unda turizmning yangi yo'nalishi hisoblangan –agroturizmni yo'lga qo'yish hamda rivojlantirish o'ta muhim ahamiyat kasb etadi. Xulosadan kelib chiqib, agroturizmning rivojlantirishda quyidagi takliflarni aytib o'tamiz: Hozirgi kunda jahon tajribasida turizmning agroturizm shakli keng rivojlanmoqda. Agroturizmni mamlakatimizda rivojlanishi istiqbollari porloq hisoblanadi. Chunki, mamlakatimiz agrar-industrial xo'jalikka ega bo'lib, asosiy mehnat resurslarimiz qishloq xo'jaligida band. Undan tashqari, mamlakatimiz rekreatsiya resurslariga boy hisoblanib, rekreatsiya faoliyati tarmoqlarini rivojlantirish mumkin. Bozor iqtisodiyotiga o'tuvchi mamlakatlar uchun moliyaviy resurs manbalari o'ta zarur hisoblanadi. Shu jihatdan oladigan bo'lsak, agroturizm yuqori daromad keltiruvchi xizmat ko'rsatish sohasi hisoblanadi.

Fermerchilik asosida agroturizmni tashkil etish asosida qishloq xo'jaligi mahsulotlari ishlab chiqarish faoliyati yotsa, ish yuzasidan agroturizm ilmiy – texnik hamkorlik, qo'shma korxonalar tashkil etish va boshqa faoliyatlarda shakllanadi. Agroturizmni rivojlantirishni o'ziga xos xususiyatlariga ega. Bular quyidagilar hisoblanadi:

- qishloq joylarida joylashish va ovqatlanish shaharga nisbatan 2-2,5 marotaba arzonligi;
- qishloq joylarining ekologik jihatdan tozaligi;
- ekologik toza ovqat turlarining mavjudligi;
- etnografik turizm ob'ekti sifatida, qishloq joylarida milliylikni ko'proq saqlanib qolganligi va boshqalar.

Agroturizmni ma'lum bir mintaqaning o'ziga xos dehqonchilik va chorvachilik mahsulotlarini yetishtirish jarayonini ko'rsatish maqsadida tashkil etish mumkin. Bu tajriba yevropaning bir qancha davlatlarida rivojlangan. Masalan, Frantsiya va Portugaliya mamlakatlarida uzumni yetishtirishdan boshlab, undan turli ichimliklar olishgacha bo'lgan bir butun jarayon tur sifatida taklif etilgan. Xuddi shunday jarayonlarni mamlakatimizda ham rivojlantirish imkoniyatlari keng.

Mamlakatimizning xalqaro darajada ixtisoslashgan tarmog'i hisoblangan paxtachilik tarmog'ida ham bir qancha turlarni ishlab chiqish mumkin. Bu jarayonni quyidagi ketma-ketlikda amalga oshirsa bo'ladi: Paxtamaydoni → paxta qabul qilish punkti → paxta tozalash zavodi → ip-yigiruv korxonasi → tayyor mahsulot ishlab chiqaruvchi korxonasi. Bu turda, birinchi navbatda paxta maydoniga boriladi, unda hosilni yig'ib olish jarayoni ko'rsatilishidan boshlab, tayyor mahsulotga bo'lgan bir butun faoliyatni qamrab olinadi.

Xulosalar. Yuqoridagi sxemaga o'xshab qishloq xo'jaligini boshqa tarmoqlarida ham turli turlarni ishlab chiqish mumkin.

Turistik firmalar bilan fermer xo'jaliklar o'rtasida shartnomalar tuzish va hamkorlikda ishlashni yo'lga qo'yish;

Kelgan turistlarni tumanda ko'proq bo'lishini taminlash maqsadida sanoat turizmi va agroturizmni birgalikda tashkil qilish;

Hududlarda qishloq xo'jaligida tezkor axborot konsalting xizmatlarini rivojlantirish.

Mazkur agroservis xizmatlarini sifatli yo'lga qo'yilishi qishloq xo'jaligida fermer va dehqon xo'jaliklarining zaruriy axborotlarga ega bo'lishi bilan birga turli ko'rinishdagi o'z vaqtida va malakali maslahatlar olish imkoniyatlarini yaratish bilan belgilanadi. Xulosa qilib aytishimiz mumkinki, mamlakatimizda agroklasterni, bog'dorchilikka ixtisoslashgan fermer xo'jaliklarini soni va sifatini oshira olsak rivojlangan davlatlar singari bizning hududlarda ham agroturizm jadal sur'atlar bilan rivojlanadi. Chunki qishloq xo'jaligi mahsulotlarini yetishtirish bilan birga agroturizm imkoniyatlari ya'ni, keng dalalar va maydonlar jumladan, fermer xo'jaliklarining mavjudligi, sanoat korxonalari va qishloq xo'jaligi mahsulotlarini qayta ishlash zavodlaridan, intensiv bog'larni tashkil qilinganligi hamda bog'dorchilik, ushbu sohaning kelajakda gullab-yashnashiga zamin bo'ladi.

References:

1. Chase, Lisa C.; Stewart, Mary; Schilling, Brian; Smith, Becky; Walk, Michelle (2018-04-02). "[Agritourism: Toward a Conceptual Framework for Industry Analysis](#)" (en). *Journal of Agriculture, Food Systems, and Community Development* **8** (1): 13–19. doi:[10.5304/jafscd.2018.081.016](#). ISSN [2152-0801](#)
2. Здоров А.Б. Организационно-экономические основы развития аграрного туризма. Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора экономических наук. Москва – 2011
3. Muratov S., Pardaev K., Hasanov S. Assessment of the impact Covid-19 pandemic on family income from non-farm activities //Irrigation and Melioration. – 2020. – Т. 2020. – №. 4. – С. 95-98.
4. Elbek, T., Risolat, I., & Aggelopoulos, S. (2016). Agro and eco-tourism development in rural areas of Uzbekistan: Analysis using of " Gravity" model approach. *European Scientific Journal*, 12
5. Atakxanov, R. S. (2021). Karakalpak of the fergana valley: migration and integration processes. *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal*, 11(5), 586-596.
6. Sotvoldievich, A. R. (2021). Farg‘ona vodiysi qoraqalpoqlarida oilaga oid an‘ana va marosimlar: An‘ana va zamonaviylik. *Web of Scientist: Xalqaro ilmiy tadqiqot jurnali*, 2(05), 747-755.
7. Tursunov, X. T., & Rahimova, T. U. (2006). *Ekologiya*.
8. Muratov S. A. ECONOMIC ASSESSMENT OF FACTORS AFFECTING THE DECISION OF HOUSEHOLDS TO ENGAGE IN NON-FARM ACTIVITIES //Irrigation and Melioration. – 2021. – Т. 2021. – №. 2. – С. 38-43.